

The State and Well-Being: An Analytical Comparison of Models

Giti Poorzaki*

Whether or not it is humanity's most important end, the "good life" and well-being have undoubtedly been among the most significant human pursuits throughout history. Consequently, determining the state's role in securing and promoting the well-being of its citizens remains one of the most critical and contentious issues in contemporary political philosophy. This article addresses the central question: What role should states play in the well-being of their citizens, and which model of state intervention is justifiable? The answer varies depending on the diverse models of governance and the state. This article first identifies four types of states based on their approach to the relationship between the state and well-being. The primary finding is that the "well-being-focused state" (or "solicitous state") model better satisfies the criteria of consistency, coherence, and empirical outcomes, appearing more defensible from an argumentative standpoint. The research employs an analytical-argumentative method.

Keywords: Well-being, Happiness, State, Well-being-focused State, Neutral State.

Introduction

Should states be concerned with the well-being of their citizens, or is this not their duty, but rather a task each individual must pursue alone, in an Odyssean fashion? The World Values Survey has indicated that a significant portion of subjective satisfaction and happiness depends on the quality of governance (Layard, 2005: 230). The core question is: What role do states play in the well-being of

* Assistant Professor, Department of Political Thought in Islam, Imam Khomeini and the Islamic Revolution Research Institute, Tehran, Iran.

gitipoorzaki@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-3164-2061>

their citizens, and which model of state intervention is justifiable? Answers differ based on one's philosophical approach. We can identify at least four types of states based on their relationship with well-being:

1. The Neutral State
2. The Liberal Perfectionist State
3. The Authoritarian or Ideological Perfectionist State
4. The Caring (Well-being-focused) State

Our primary hypothesis is that the Caring State (model 4) is more justifiable than the other three models. We utilize the analytical-argumentative method to examine this hypothesis.

Literature Review

Derek Bok's *The Politics of Happiness* (2010) examines the role of states in improving citizens' well-being but focuses primarily on the United States rather than comparing various models of governance. Richard Layard's *Wellbeing: Science and Policy* (2023) provides a scientific foundation for well-being-based policymaking but concentrates on a single policy model. This article differs by focusing on a theoretical evaluation of diverse state models. Additionally, Paul Dalziel's *Wellbeing Economics: The Capabilities Approach to Prosperity* (2018), drawing on the Capabilities Approach of Amartya Sen and Martha Nussbaum, attempts to provide a theoretical and practical foundation for well-being economics in public policy.

Methodology

This research employs an Analytical-Argumentative method, involving the following steps:

1. Precise and comprehensive definition of concepts.
2. Logical presentation of supporting arguments for existing viewpoints.
3. Challenging these arguments through counter-arguments.
4. Critical evaluation and comparison of the models.
5. Defending a specific position or theory as the conclusion of the analysis.

Findings and Discussion

By scrutinizing these four models, we sought to determine which is most defensible. We evaluated each based on three criteria: (1) Internal consistency, (2) Compatibility (coherence), and (3) Empirical and practical consequences. The models of the Neutral State, the Liberal Perfectionist State, and the Authoritarian Perfectionist State face internal inconsistencies. Conversely, the “Caring” or “Well-being-focused” state seeks not to be indifferent to the actual conditions of human well-being. Rather than imposing a specific image of the “good life,” this model utilizes empirical data and multidimensional metrics, attempting to structure institutions such that flourishing is possible for all. Conceptually, this approach attempts to reduce the conflict between liberty and well-being more effectively than the other three models.

Discussion: Four Theoretical Models on the State and Well-being

1. The Neutral State: Known in the tradition of political liberalism as a state that avoids intervening in judgments regarding the nature of the “good life.”

- Counter-argument: Critics argue that absolute neutrality is impossible in practice, as every policy even if ostensibly neutral reinforces or weakens specific values (MacIntyre, 1984; Sandel, 1982). Furthermore, neutrality-based liberalism holds an unrealistic view of individual identity. Individuals are “encumbered selves,” not isolated atoms devoid of moral and social bonds (Sandel, 1982).

2. The Liberal Perfectionist State: Assumes that the state can, and sometimes should, support and intervene in favor of reasonable and human forms of the good life.

- Counter-argument: (1) Monistic Liberalism: Critics argue that any valuation even in favor of seemingly reasonable values may lead to paternalism. (2) Immature vs. Mature Well-being: When the state, in the name of “true freedom,” “self-realization,” or happiness, ignores the current desires of individuals and forces them toward what they “should

want” or “should be,” it enters the dangerous path of authoritarianism (Berlin, 1969).

3. Authoritarian or Ideological Perfectionist States: These states, based on a comprehensive ideology, claim to understand human good better than the citizens themselves and thus believe it is their duty to guide individuals toward that “higher good,” even by force.

- Counter-argument: (1) Imposing a specific conception of the good life, even with benevolent intentions, inevitably leads to the suppression of diversity, the exclusion of dissenting voices, and the disregard for human moral dignity, paving the way for justifying violence and domination. (2) The “architects of destiny” typically destroy individual autonomy (self-rule), which is a prerequisite for well-being (Pourzaki, 2022: 82).

4. The Caring (Well-being-focused) State: This approach attempts to measure, explain, and strengthen factors affecting human well-being through empirical data. Its central tenet is that well-being should be the axis and criterion of sound policy.

- Counter-argument: Critics ask: Which well-being? Based on whose criteria? They warn that the state, even with good intentions, might violate the sphere of personal choice or lead to “forced happiness” or “mandatory well-being.” As argued by Eva Illouz and Edgar Cabanas in *Happycracy*, this can lead to forcing citizens to live in an “earthly paradise” (Cabanas & Illouz, 2018: 4). Michel Foucault, in his lectures at the Collège de France, also addresses these issues through concepts like biopolitics, governmentality, and technologies of the self (Foucault, 2008: 63-65).

Conclusion

Evaluation of Arguments: How do proponents of the Caring State respond to these criticisms?

Reliance on Scientific Evidence, Not Ideology: The Well-being-focused state relies on data and empirical sciences (e.g., psychology, neuroscience, behavioral science, and new economics) rather than a

specific philosophy of a “higher good.” It utilizes techniques such as double-blind psychological interviews or scientific surveys.

Neutrality is Neither Possible nor Desirable: The claim to complete state neutrality is often a deception.

References

- Ahmed, S. (2010) *The promise of happiness*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.1215/9780822392781>
- Aristotle. (1999) *Akhlagh-e Nikomakhoosi* [Nicomachean ethics] (M. H. Lotfi, Trans.). Tarh-e No. [in Persian]
- Berlin, I. (1969) Two concepts of liberty. In *Four essays on liberty*. Oxford University Press.
- Buck, D. (2017) *Siasat-e shadkami* [The politics of happiness] (N. Salahshoor, Trans.). Farhang-e Nashr-e No. [in Persian]
- Cabanas, E., & Illouz, E. (2018) *Happycracy: How the science of happiness controls our lives*. Polity Press.
- Cahn, S., & Vitrano, C. (2015) *Goodness and happiness*. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/cahn17240>.
- Creswell, J. W. (2013) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Dalziel, P., Saunders, C., & Saunders, J. (2018) *Wellbeing economics: The capabilities approach to prosperity*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-319-93194-4>.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>.
- Foucault, M. (2008) *The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978–1979* (M. Senellart, Ed.; G. Burchell, Trans.). Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1057/9780230594180>
- Foucault, M. (2009) *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France, 1977–1978* (M. Senellart, Ed.; G. Burchell, Trans.). Picador.
<https://doi.org/10.1057/9780230245075>
- Galston, W. A. (2002) *Liberal pluralism: The implications of value pluralism for political theory and practice*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511613579>
- Gray, J. (1995) *Isaiah Berlin*. Princeton University Press.

- Helliwell, J. F., Huang, H., Wang, S., & Norton, M. (2020) World happiness report 2020. Sustainable Development Solutions Network.
- Kymlicka, W. (1995) Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights. Oxford University Press.
- Larmore, C. (1996) The morals of modernity. Cambridge University Press.
- Layard, R. (2005) Wellbeing: Science and policy. Cambridge University Press.
- Layard, R. (2024) Shadkami, dars-haye az yek elm-e jadid [Happiness: Lessons from a new science] (G. Pourzaki, Trans.). Kargadan. [in Persian]
- Layard, R., & De Neve, J.-E. (2023) Wellbeing: Science and policy. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781009040822>.
- MacIntyre, A. (1984). After virtue (2nd ed.). University of Notre Dame Press.
- Nussbaum, M. C. (2000) Women and human development: The capabilities approach. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511841286>
- Nussbaum, M. C. (2011) Creating capabilities: The human development approach. Harvard University Press.
- Plato. (2001) Doreh-ye asar-e Aflatun [Works of Plato] (M. Lotfi & R. Kaviani, Trans.). Kharazmi. [in Persian]
- Popper, K. (2024) Jame'e-ye baz va doshmanan-e an [The open society and its enemies] (E. Fouladvand, Trans.). Kharazmi. [in Persian]
- Pourzaki, G. (2022) Khodfarmanravi be masabeye khistgah-e nik-zisti dar andisheh-ye siyasi [Autonomy as the origin of well-being in political thought]. Contemporary Political Studies, 13(1), 59–83.
<https://doi.org/10.30465/cps.2022.38985.2903> [in Persian]
- Rawls, J. (1993) Political liberalism. Columbia University Press.
- Raz, J. (1986) The morality of freedom. Oxford University Press.
- Sandel, M. J. (1982) Liberalism and the limits of justice. Cambridge University Press.
- Sen, A. (1999) Development as freedom. Oxford University Press.
- Sher, G. (1997) Beyond neutrality: Perfectionism and politics. Cambridge University Press.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010) The spirit level: Why more equal societies almost always do better. Penguin.
- Yanow, D., & Schwartz-Shea, P. (2006) Interpretation and method: Empirical research methods and the interpretive turn. M.E. Sharpe.
<https://doi.org/10.4324/9781315704562>

دوفصلنامه علمی «پژوهش سیاست نظری»

شماره سی و نهم، بهار و تابستان ۱۴۰۵: ۸۰-۵۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۱

نوع مقاله: پژوهشی

دولت و نیک‌زیستی: مقایسهٔ تحلیلی الگوها

گیتی پورزکی*

چکیده

زندگی خوب و نیک‌زیستی اگر مهم‌ترین غایت انسان نباشد، حداقل یکی از مهم‌ترین غایات بشر در طول تاریخ بوده است. از همین رو چیستی و چگونگی نقش دولت در تأمین و ارتقای نیک‌زیستی شهروندان، یکی از مهم‌ترین و مناقشه‌برانگیزترین مسائل در فلسفه سیاسی معاصر است. از این رو پرسش اصلی مقاله این است که دولت‌ها چه نقشی در نیک‌زیستی شهروندان خود دارند؟ و چه الگویی از مداخلهٔ دولت قابل دفاع است؟ پاسخ به این پرسش با توجه به الگوهای مختلف دولت و حکمرانی می‌تواند متفاوت باشد. در این مقاله ابتدا چهار گونه دولت با توجه به رویکردی که نسبت به رابطهٔ دولت و نیک‌زیستی دارند، بازشناسی شده است. یافتهٔ اصلی پژوهش این است که الگوی دولت دغدغه‌مند نیک‌زیستی محور بیشتر می‌تواند معیارهای سازگاری، انسجام و پیامد عینی را برآورده سازد و به لحاظ استدلالی موجه‌تر به نظر می‌رسد. روش مورد استفاده، تحلیلی - استدلالی است.

واژه‌های کلیدی: نیک‌زیستی، شادکامی، دولت، دولت نیک‌زیستی محور، دولت بی‌طرف.

* استادیار گروه اندیشه سیاسی در اسلام، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

آیا دولت‌ها باید به نیک‌زیستی شهروندانشان بیندیشند، یا این وظیفه آنها نیست و رسالتی است بر عهده هر انسان که یک‌تنه و اودیسه‌وار جویای آن باشد؟ پرسشی است که هرچند در ابتدا ساده می‌نماید، در دل خود جایگاه کارزار نظریه‌های متفاوت در فلسفه سیاسی را نهان دارد. در روزگار کلاسیک فلسفه، سیاست همانا سامان‌مندی نیک سیاسی تعریف می‌شد که غایتش زندگی نیک و بسامان مردم شهر بود. در آن دوران، اخلاق و هنجارمندی از سیاست جدا نبود. اما در دوره معاصر و در پس اندیشه‌های ماکیاول، هابز و بُدن، رویکردهای هنجاری تا حدود زیادی به حاشیه رفت، سیاست، علم قدرت دانسته شد و غایت آن به حفظ نظم و امنیت و حداکثر حفظ آزادی و ارائه خدمات و رفاه محدود شد، تا سرانجام فلسفه سیاسی به علوم سیاسی و جامعه‌شناسی بدل گشت؛ رویکردی که هنوز هم در نحله‌های معتبر علم سیاست غالب است. با این همه امروزه اندکان‌دک با واگشتی نسبی، فیلسوفان، نقش سیاست و دولت را در پرسش‌های اخلاقی و هنجاری دوباره واکاوی می‌کنند. در دهه‌های اخیر به‌ویژه با گسترش علوم نیک‌زیستی داده‌محور، نقش و جایگاه دولت در بهزیستی و بهروزی انسان، اهمیتی دوچندان یافته و پیوند مبارکی میان علم و هنجار در حال تولد است (ر.ک: Layard & De Neve, 2023).

در این راستا پرسش از نسبت میان دولت و زندگی خوب، عدالت، آزادی، انصاف، فضیلت، معناداری زندگی و نقش دولت در اینها مورد بررسی دوباره فیلسوفان و متفکران قرار گرفته است. هر پاسخی به این پرسش‌های سترگ، مسیر سیاست‌گذاری‌ها و سرنوشت شهروندان را تغییر می‌دهد.

مهم‌ترین استدلال رویکرد مدرن در برابر رویکرد کلاسیک (که موافق دخالت دولت در نیک‌زیستی شهروندان بود)، این خطر است که مرز میان حمایت و تقویت نیک‌زیستی شهروندان با تحمیل الگوی خاص و فراگیری از نیک‌زیستی از سمت دولت بسیار شکننده است و پاسداری نکردن از این مرز بایسته، چه‌بسا منجر به نوعی پدرسالاری دولت‌محورانه با ژستی خیرخواهانه شود. یا به قول فوکو، دولت می‌تواند با استفاده از سیاست‌هایی چون سلامت، رفاه و آموزش به تنظیم زندگی افراد بپردازد. او

در درس گفتارهایی که در کلژدوفرانس ایراد کرد، بر این نکته تأکید داشت که رفاه، بهروزی و سلامت، بخشی از سیاست‌های امنیتی مدرن هستند، نه صرفاً کمک به مردم. این شکل از قدرت نرم به بازتولید قدرت دولت می‌انجامد (ر.ک: Foucault, 2008).

از سوی دیگر کافی است که قرن‌ها زندگی اروپاییان در قرون وسطی تحت تسلط کلیسا، برخی نظام‌های مارکسیستی و دولت‌های دین‌سالار و اقتدارگرای معاصر را بررسی نموده، عملکرد آنها را نسبت به نیک‌زیستی شهروندان مشاهده کنیم و آنگاه با داده‌های تجربی و پایش‌شده به سطح بهروزی این کشورها بنگریم، مشاهده خواهیم کرد که کشورهایی همچون روسیه، اسلواکی، اوکراین، گرجستان، لیتوانی و استونی در دورانی که به واسطه تسلط شوروی همگی تحت لوای کمونیسم یکپارچه بودند، چه وضعیت اسفناکی در شاخص رضایت از زندگی داشتند (لیارد، ۱۴۰۳: ۳۹-۴۰). جایگاه ایران، پاکستان و افغانستان نیز در این جدول بهتر نیست. حتی کیفیت شادکامی کشورهای غربی همچون آمریکا و انگلستان نیز از پنجاه سال پیش به این‌سو افزایشی نیافته است. چرا؟ موضوع پیچیده و چندمتغیره‌ای است. اما نظرسنجی ارزش‌های جهانی^۱ نشان داده است که بخش بزرگی از احساس عدم رضایت و شادکامی به کیفیت حکومت بستگی دارد (Layard, 2005: 230). (البته عوامل ذهنی و شخصی مثل سلامتی و خلق‌وخوی روان‌شناختی، ژنتیک و متغیرهای خانوادگی و طرز تلقی و ارزش‌های ما در سطح فردی، بسیار مؤثرند که ما در این پژوهش کمتر روی آنها تمرکز خواهیم کرد و بیشتر از بُعد نظریه سیاسی و دولت‌ها به آن خواهیم پرداخت). جان هلیول و همکاران در تحقیق جامع و مفصلی که انجام دادند، رابطه معناداری بین رضایت از زندگی (شادکامی) و حکمرانی خوب کشف کرده‌اند (ر.ک: Helliwell, 2020).

با این توصیفات، پرسش اصلی به طور روشن این است که دولت‌ها، چه نقشی در نیک‌زیستی و بهروزی شهروندان خود دارند؟ و چه الگویی از مداخله دولت قابل دفاع است؟ پاسخ به این پرسش‌ها با توجه به رویکردها، متفاوت است. می‌توان دست‌کم چهار گونه دولت را با توجه به رویکردی که نسبت به رابطه دولت و نیک‌زیستی دارند، بازشناسی کرد:

۱. دولت بی طرف^۱: از هرگونه داوری درباره زندگی خوب پرهیز می کند.
 ۲. دولت کمال گرای لیبرال^۲: دخالت و حمایت از شکل های «معقول» زندگی برای رسیدن به زندگی خوب (با توجه به ارزش های لیبرالی).
 ۳. دولت کمال گرای ایدئولوژیک یا اقتدارگرا^۳: تحمیل الگوی فراگیر خاصی از زندگی خوب مبتنی بر خواست شخصی یا مبتنی بر یک ایدئولوژی.
 ۴. دولت دغدغه مند نیک زیستی محور^۴: به دنبال شناسایی تجربی و داده محور عوامل نیک زیستی و طراحی سیاست های عمومی برای تقویت آنهاست. می توانیم در این پژوهش، این نوع دولت را دولت نیک زیستی محور بخوانیم.
- در خلال مقاله ضمن معرفی و بررسی این چهار رویکرد و بررسی نقاط ضعف و قوت آنها کوشش می شود که با ارائه ادله مرتبط و استفاده از روش استنتاجی، الگوی موجه تر را تشخیص دهیم. فرضیه اصلی ما در این پژوهش این است که دولت دغدغه مند (شماره ۴) در مواجهه با سه الگوی دیگر، الگوی موجه تر است. در این راستا از روش استنتاج تحلیلی سود خواهیم جست.

پیشینه پژوهش

نزدیک ترین کتابی که درباره رابطه سیاست و نیک زیستی به فارسی برگردانده شده است، مربوط می شود به کتاب «سیاست شادکامی» اثر درک باک^۵ (۱۳۹۶)، رئیس پیشین دانشگاه هاروارد که به بررسی نقش دولت ها در بهبود نیک زیستی شهروندان می پردازد. درک باک در این اثر از داده های تحقیقاتی استفاده می کند و به نقش دولت در افزایش کیفیت زندگی و بهزیستی شهروندان اشاره می کند. اما این کتاب بیشتر روی ایالات متحده متمرکز است و نه مقایسه الگوهای مختلف حکمرانی برای نیک زیستی شهروندان. اثر دوم، کتاب مهم ریچارد لیارد^۶ (۲۰۲۳) به نام «رفاه: علم و سیاست»^(۱) است که هنوز به فارسی ترجمه

1. neutral State

2. Liberal Perfectionist State

3. Ideological or Theocratic Perfectionist State

4. Wellbeing-Oriented state

5. Derek Bok

6. Richard Layard

نشده و بنیانی علمی برای سیاست‌گذاری مبتنی بر نیک‌زیستی به شمار می‌رود. بنابراین نوعی مدل حکومت دغدغه‌مند نسبت به نیک‌زیستی شهروندان را دنبال می‌کند. لیارد با بهره‌گیری از پژوهش‌های روان‌شناسی، علوم اعصاب، اقتصاد رفتاری و فلسفه اخلاق استدلال می‌کند که هدف اصلی سیاست‌گذاری عمومی باید بهبود بهروزی و نیک‌زیستی مردم باشد، نه صرفاً رشد اقتصادی یا آزادی. اما در این کتاب هم صرفاً به یک الگوی سیاست‌گذاری اشاره می‌شود و بحث کاربردی است. نقطه تمایز این مقاله با کتاب لیارد در این است که در این پژوهش، تمرکز روی ارزیابی نظری مدل‌های مختلف دولت است.

کتاب دیگر، «اقتصاد نیک‌زیستی: رویکرد توانمندی به شکوفایی»^۱ به قلم پائول دالزیل^۲ (۲۰۱۸) است که با الهام از نظریه توانمندی‌های^۳ آمارتیا سن^۴ و مارتا نوسبام^۵ تلاش می‌کند بنیانی نظری و عملی بر اقتصاد نیک‌زیستی در سیاست‌گذاری عمومی فراهم کند. نویسندگان معتقدند که تمرکز سنتی اقتصاد بر تولید و مصرف کافی نیست و به جای آن باید بر توانمندی‌های واقعی مردم برای زندگی خوب تأکید کرد؛ یعنی اینکه مردم چه کارهایی می‌توانند انجام دهند و چه نوع زندگی‌هایی برایشان ممکن است. این کتاب می‌تواند به نظریه دولت دغدغه‌مند نزدیک باشد، یا حتی به دولت کمال‌گرای لیبرال؛ زیرا دولت را نهاد مشروعی می‌داند برای شکل دادن به محیطی که در آن شهروندان بتوانند توانمندی‌های خود را شکوفا کنند. برخلاف لیبرالیسم بی‌طرف، این رویکرد بر نقش توان‌افزای دولت در جهت زندگی خوب مردمان تأکید دارد.

روش پژوهش

روش به کار رفته در این پژوهش، روش تحلیلی - استدلالی^۶ است که یکی از رایج‌ترین و معتبرترین روش‌ها در فلسفه سیاسی، اخلاق کاربردی و نظریه‌پردازی سیاست عمومی به شمار می‌رود. در این روش چند مرحله وجود دارد:

-
1. Wellbeing Economics: The Capabilities Approach to Prosperity
 2. Paul Dalziel
 3. Capabilities Approach
 4. Amartya Kumar Sen
 5. Martha Nussbaum
 6. Analytical-Argumentative

۱. تعریف دقیق و همه‌جانبه مفاهیم تا درک روشنی از قضیه به دست آمده، همه‌وجه آن مشخص شود.
 ۲. آنگاه برای درک مواضع یا الگوهایی که وجود دارد، استدلال‌های موافق به صورت منطقی طرح می‌شود. در این مرحله کوشش می‌شود استدلال‌های موافق برای هر دیدگاهی که در پژوهش وجود دارد، طرح شود.
 ۳. پس از آن دیدگاه‌های مخالف در قالب پاداستدلال‌ها، این استدلال‌ها را مورد چالش قرار می‌دهند و نکات چالش‌برانگیز آن را برمی‌شمارند. این کار نه تنها به بهبود دیدگاه کمک می‌کند، بلکه طرح دیدگاه مخالف همواره پژوهش را از یک‌جانبه‌گرایی نجات می‌دهد.
 ۴. ارزیابی و مقایسه انتقادی الگوها بر اساس معیارهای انسجام درونی، کارآمدی اخلاقی و پیامدهای عملی به ما کمک می‌کند که دیدگاه‌های مختلف از چه عیاری برخوردارند و کدام نظریه یا موضع اندیشگی، موجه‌تر است.
 ۵. در پایان با توجه به بحث‌ها و استدلال‌هایی که گفته شد، از یک نظریه یا موضع به عنوان برابند سنجیده تحلیل‌ها دفاع می‌شود.
- این روش برخلاف روش‌های توصیفی - تجربی، بر تحلیل منطقی مفاهیم و استدلال‌ها، مقایسه عقلانی دیدگاه‌های رقیب و شفاف‌سازی داورها تکیه دارد و در نهایت نظریه‌ای سازگارتر، منسجم‌تر و معقول‌تر ارائه می‌دهد که گاهی به آن روش فلسفه سیاسی تحلیلی هم می‌گویند. این روش شامل بازسازی منطقی استدلال‌های موافق و مخالف درباره مسئله‌ای هنجاری یا مفهومی، بررسی سازگاری درونی آنها و داور عقلانی بر پایه اصول عقل سلیم و شهود اخلاقی است (ر.ک: Yanow & Schwartz-Shea, 2006).

مبانی نظری و تعریف مفاهیم

در این پژوهش، نیک‌زیستی به عنوان برگردان واژه «Wellbeing» انتخاب شده است. برای این واژه در فارسی معادل بهروزی و نیک‌بختی نیز به کار می‌رود. البته زندگی خوب، نیک‌زیستی، بهروزی، شادکامی، سعادت یا نیک‌بختی در دستگاه اندیشه متفکران مختلف با نام‌های متفاوتی بیان شده و بر مدلول‌های متفاوتی نیز دلالت دارد. بنابراین

بی‌توجهی به مرزهای معنایی میان آنها می‌تواند موجب نتایج نادرستی شود. در یک نگاه کلی و بسیار مجمل می‌توان آنها را در چهار گروه بخش‌بندی کرد:

- «زندگی فضیلت‌مندانه» یا «اودایمونیا» در فلسفه کلاسیک یونان باستان که به شکوفایی فردی و اجتماعی توجه دارد و البته چیزی است فراتر از لذت که با اخلاق پیوند دارد. فردی که اخلاقی است، نیک‌زیست و نیک‌بخت است و از زندگی خود لذت می‌برد و شادکام است (ارسطو، ۱۳۷۸: ۱۰۹۹).
- «سعادت» در فلسفه اسلامی که با متافیزیک ارتباط دارد، اما تحت تأثیر فلسفه کلاسیک یونان باستان نیز هست.

- «شادکامی»^۱ که در تاریخ فلسفه کلاسیک، نوعی از آن در فلسفه‌های اپیکوری قابل ردیابی است، اما در دوره مدرن، جرمی بنتام^۲ و جان استوارت میل^۳ را می‌توان از منادیان آن دانست. اصل بیشترین لذت برای بیشترین افراد و احساس رضایت و خوشی از معیارهای این رویکرد است.
- نیک‌زیستی یا بهروزی^۴، رویکردی تعدیل‌یافته و بینارشته‌ای از شادکامی بنتامی است که با توجه به اخلاق، علم و سیاست بازسازی شده و بر همراهی دو بُعد خوبی و خوشی تأکید دارد (پورزکی، ۱۴۰۱: ۶۰-۶۱).

در دهه‌های اخیر، مفهوم نیک‌زیستی وارد قلمرو سیاست‌گذاری عمومی و علوم

1. Happiness
2. Jeremy Bentham
3. John Stuart Mill
4. Wellbeing

اجتماعی کاربردی شده است. اقتصاددانانی چون ریچارد لیارد (۲۰۲۳) و روان‌شناسانی مانند اد دینر^۱ و همکارانش (۱۹۹۹) کوشیده‌اند با بهره‌گیری از داده‌های تجربی، سنجه‌هایی برای نیک‌زیستی ارائه دهند. همزمان، نظریه توانمندی‌ها^۲ به‌ویژه با آثار آمارتیا سن (۱۹۹۹) و مارتا نوسبام (۲۰۰۰) بر آن بوده است تا چهارچوبی برای ارزیابی نیک‌زیستی فراتر از درآمد و لذت پیشنهاد دهد.

با این تفصیل به نظر می‌رسد همه این دال‌ها و مدلول‌های متفاوت را می‌توان ذیل عنوان نیک‌زیستی جمع نمود. وقتی فردی زندگی خوبی دارد، یعنی زندگی را به خوبی سپری می‌کند و از این موضوع احساس خوبی دارد. بنابراین احساس خوبی‌ای که هر فرد احساس می‌کند، مهم‌ترین معیار نیک‌زیستی یک فرد است. در اینکه در نهایت انسان خواهان یک زندگی خوب^۳ است، کمتر شک و شبهه‌ای وجود دارد و به‌نوعی شاهد نوعی اشتراک شهودی هستیم. آنچه محل اختلاف است، محتوای این زندگی خوب و راه‌های رسیدن به آن است.

دانیل کانمن و لیچارد لیارد، مجموعه‌ای از عوامل را بر نیک‌زیستی افراد مؤثر می‌دانند:

- عوامل ذهنی: همچون ارزش‌های زندگی (مثل باور به خدا، یک فلسفه یا آیین خاص)، احساس معناداری زندگی (شرکت در فعالیتی معنابخش و غرقگی در آن)، ژنتیک، خلق‌وخو و وضعیت روانی (طرز تلقی مثبت‌گرایانه، صلح درونی و بیرونی، هماهنگی با کل، پذیرش و آرامش).
- عوامل عینی: همچون وضع مالی و درآمد، شغل و امنیت شغلی، وضعیت خانوادگی و ارتباطات دوستانه، سلامت، وضعیت حکمرانی و دولت (که شامل صلح، کارآمدی، عدم فساد، وضعیت دموکراسی و مشارکت مردمی است) (لیارد، ۱۴۰۳: ۶۷-۷۷).

نسبت میان دولت و نیک‌زیستی: در طول تاریخ فلسفه سیاسی، این نسبت فراز و

1. Ed Diener

2. capabilities

3. Good life

فرودهایی داشته است. در فلسفه کلاسیک، افلاطون و ارسطو با وجود تفاوت‌ها، نظریه‌هایی جامع درباره زندگی خوب داشتند که پیوندی ناگسستنی با سیاست و دولت برقرار می‌کرد. افلاطون در جمهوری، غایت سیاست را پرورش جان‌های نیکو و برقرار ساختن عدالت می‌داند (ر.ک: افلاطون، ۱۳۸۰). ارسطو نیز در اخلاق نیکوماخوس، نیک‌زیستی (اودایمونی) را غایت نهایی انسان و هدف دولت می‌شمارد؛ امری که جز در زندگی جمعی و سیاسی به دست نمی‌آید. به باور او «باید دید غایت دانش سیاست چیست و برترین خیری که از طریق عمل می‌توان بدان دست یافت، کدام است؟ در نام این خیر، بیشتر مردمان هم‌داستانند و همه از عوام‌الناس تا نخبگان و تربیت‌یافتگان آن را نیک‌بختی می‌دانند» (ارسطو، ۱۳۷۸: ۱۷).

اما در سنت لیبرال مدرن، به‌ویژه پس از هابز، لاک و کانت، دولت از تعیین مصداق زندگی خوب پرهیز می‌کند و بیشتر نقش پاسدار امنیت، نظم و در نهایت حقوق و آزادی‌های فردی را ایفا می‌کند. این چرخش موجب شد که نظریه‌های نیک‌زیستی بیشتر به قلمرو اخلاق فردی و روان‌شناسی رانده شود. با وجود این در دهه‌های اخیر، بازگشت این مفهوم به نظریه سیاسی و سیاست‌گذاری عمومی را شاهدیم. امروزه در این واگشت هنجاری، برخی از مهم‌ترین فیلسوفان، زندگی خوب و شادکامی را غایت زندگی انسان می‌شمارند. رابرت تلیس^۱ می‌گوید: اگر از انسان، دلیل هر یک از کارهایش را در طول زندگی بپرسی، در نهایت چنین پاسخ می‌دهد که می‌خواهد به شادکامی برسد و زندگی خوبی داشته باشد. اما زمانی که از انسان بپرسی چرا می‌خواهی زندگی خوبی داشته باشی و سعادتمند باشی، نمی‌تواند پاسخی بیابد. انسان می‌خواهد شادکام باشد و زندگی خوبی داشته باشد، چون این غایت نهایی و امری شهودی است (Cahn & Vitran, 2015: X). این غایتی بوده که انسان از دیرباز در هر سنت فکری یا دینی و در هر زمان و مکانی، جویای آن بوده است. از این‌رو چه چیز بیش از نیک‌زیستی شایسته آن است که غایت نه‌تنها فلسفه، که حتی سیاست باشد؟

ما در این پژوهش خواهیم کوشید که پنج رویکرد مهم معاصر را نسبت به دولت و

نیک‌زیستی بازیابی و ارزیابی کنیم. پیش‌فرض پژوهش این است که هرچند بخشی از نیک‌زیستی، فردی و روانی به شمار می‌رود، بخش مهمی از آن نیز اجتماعی و سیاسی است. به سخن دیگر، شکل و عملکرد دولت‌ها در نیک‌بختی شهروندان، مؤثر است. در این راستا با معرفی رویکردهای گوناگون دربارهٔ نسبت میان دولت و نیک‌زیستی شهروندان، بر رویکرد دولت دغدغه‌مند متمرکز خواهیم شد.

پنج الگوی نظری دربارهٔ نسبت دولت و نیک‌زیستی

اگر از پنج الگوی اصلی نظری دربارهٔ نسبت دولت و نیک‌زیستی سخن به میان می‌آوریم، بدان معنا نیست که این یک حصر، منطقی است و این است و جز این نیست. به سخن دیگر، به این معنا نیست که بیشتر یا کمتر از این تعداد الگو نمی‌توان تشخیص داد؛ بلکه نوعی حصر استقرایی است. یعنی تقسیم‌بندی‌ای است که رایج‌ترین الگوهای دولت‌ها را که در این زمان مطرح است، در برمی‌گیرد و ممکن است الگوهای بیشتری نیز وجود داشته باشد.

الگوی نخست: دولت بی‌طرف

دولت بی‌طرف، آنگونه که در سنت لیبرالیسم سیاسی شناخته می‌شود، دولتی است که از مداخله در داورهای مربوط به چپستی «زندگی خوب» پرهیز می‌کند. استدلال‌های جانبداران این نوع دولت از چند منظر قابل تأمل است:

۱- کارل پوپر را می‌توان از مهم‌ترین هواخواهان نگرش «دولت بی‌طرف» دست‌کم در معنای ضد مداخله‌گر در سدهٔ بیستم دانست که در کتاب «جامعهٔ باز و دشمنانش» (۱۴۰۳) به شدت با هرگونه مهندسی اجتماعی یوتوپیایی^۱ یا تلاش برای تحمیل تصویر خاصی از زندگی خوب، سعادت یا نیک‌زیستی بر جامعه مخالفت می‌کرد. سعادت یا بهروزی فرد، ربطی به دولت ندارد. در این الگو که مبتنی بر ایده کثرت‌گرایی اخلاقی و تنوع معقول در جوامع آزاد است، دولت نباید در مقام داور زندگی‌های خوب ظاهر شود و ایده‌آل‌های نیک‌زیستی را تعریف و معرفی و تحمیل کند؛ بلکه باید بی‌طرفی خود را در برابر دیدگاه‌های رقیب حفظ کند و صرفاً چهارچوبی عادلانه برای همزیستی فراهم

1. Utopian social engineering

کند. استدلال پوپر این است که دولت‌های مداخله‌گر با اتکا به نوعی کمال‌گرایی فلسفی یا تاریخی، آزادی فردی را قربانی نوعی هدف تمامیت‌خواه می‌کنند. او ضمن نقد افلاطون، هگل و مارکس، هشدار می‌دهد که تلاش برای طراحی و تحقق جامعه‌ای ایده‌آل، به سرکوب، خشونت و از میان رفتن گفت‌وگوی عقلانی می‌انجامد.

۲- جان رالز (۱۹۹۳) در هواخواهی از این رویکرد استدلال می‌کند که اصول عدالت باید مستقل از تلقی خاصی از زندگی خوب باشد و در عوض بر مبنای توافق معقول میان شهروندان آزاد و برابر در یک جامعه دموکراتیک استوار شود. در این نگاه، نهادهای پایه‌ای جامعه نباید به سود یا زیان هیچ تلقی خاصی از زندگی خوب، سیاست‌گذاری کنند. کار دولت، هر چه باشد، این نیست که شهروندان را به سمت و سوی بهروزی از منظر خاصی برساند.

۳- چارلز لارمور^۱ (۱۹۹۶) نیز با تأکید بر «احترام به خودمختاری افراد» استدلال می‌کند که دولت نمی‌تواند به درستی نقش هدایت‌گر زندگی اخلاقی یا نیک‌زیستی مردم را برعهده گیرد، زیرا چنین نقشی ناقض اصل آزادی و احترام به عقلانیت اخلاقی شهروندان است. در این دیدگاه، خیر عمومی نه از طریق ترویج خیر خاص، بلکه از طریق حفظ عدالت، آزادی و نظم اجتماعی حاصل می‌شود. بر این اساس دولت تنها می‌تواند در مواردی چون آموزش عمومی، امنیت و توزیع برابر فرصت‌ها دخالت کند، اما حق ندارد اشکال خاصی از شکوفایی انسانی را برتر بداند یا ترویج کند؛ زیرا هر تحمیلی به معنای تحمیل یک ایدئولوژی یا رویکرد خاص است.

پاد استدلال‌ها

۱- منتقدان رویکرد دولت بی‌طرف استدلال می‌کنند که بی‌طرفی کامل در عمل ممکن نیست، زیرا هر سیاستی - ولو در ظاهر خنثی - به نحوی ارزش‌های خاصی را تقویت یا تضعیف می‌کند. همچنین بی‌تفاوتی دولت به عوامل مؤثر در نیک‌زیستی ممکن است به بازتولید نابرابری‌ها در نیک‌زیستی و ناتوانی در حمایت مثبت از گروه‌های فرودست بینجامد (ر.ک: Macintyre, 1984; Sandel, 1982).

1. Charles Larmore

۲- یکی از مهم‌ترین نقدهای وارد بر ایده دولت بی طرف را مایکل سندل^۱ (۱۹۸۲)، نماینده برجسته سنت جمهوری خواه و منتقد «لیبرالیسم خام» ارائه کرده است. به باور او، لیبرالیسم مبتنی بر بی طرفی نسبت به تلقی‌های گوناگون از خیر، دیدگاهی غیر واقع‌گرایانه نسبت به هویت فردی دارد. سندل استدلال می‌کند که افراد، «خودهای متعهد»^۲ هستند، نه اتم‌های منزوی فارغ از پیوندهای اخلاقی و اجتماعی. از این‌رو دولت نمی‌تواند و نباید نسبت به ارزش‌هایی که در بنیان هویت شهروندان نهفته‌اند، بی‌اعتنا باشد. بی طرفی دولت نسبت به فهم‌های رقیب از نیک‌زیستی، در واقع به معنای ترجیح ضمنی نوعی فردگرایی لیبرال است و بنابراین خود نوعی داوری ارزشی پنهان را در بردارد. همچنین جوزف راز^۳ (۱۹۸۶)، فیلسوف لیبرال اما کمال‌گرای بریتانیایی نشان می‌دهد که دولت برای پاسداشت خودآیینی، ناگزیر از ترویج برخی ارزش‌هاست. او در اثر مهم خود «اخلاق آزادی» استدلال می‌کند که خودآیینی تنها زمانی محقق می‌شود که فرد در میان گزینه‌هایی ارزشمند و معنادار، دست به انتخاب بزند. به تعبیر او، «خودآیینی نیازمند وجود امکان‌های عینی خوب» است. بنابراین دولت اگر بخواهد از خودآیینی شهروندان پاسداری کند، باید شرایطی فراهم آورد که در آن، گزینه‌های ارزشمند در دسترس باشد. این دیدگاه با تصور دولت بی طرفی که از ارزیابی ارزشی گزینه‌ها پرهیز می‌کند، ناسازگار است و در عوض، نوعی دولت دغدغه‌مند را می‌طلبد.

۳- از سوی دیگر، مارتا نوسبام (۲۰۱۱) با تکیه بر نظریه «توانمندی‌ها»، نگاهی کاملاً متفاوت به نقش دولت در تأمین نیک‌زیستی ارائه می‌دهد. او معتقد است که دولت‌ها موظفند حداقلی از توانمندی‌های اساسی انسانی از جمله سلامت، آموزش، کرامت و توانایی درگیر شدن در فعالیت‌های معنادار را برای همگان تضمین کنند. به باور او، این توانمندی‌ها، بخشی از آن چیزی هستند که زندگی انسانی را شایسته و کامل می‌سازد و بی تفاوتی دولت نسبت به آنها، به معنای چشم‌پوشی از عدالت انسانی است. چنین

1. Michael J. Sandel

2. Encumbered Selves

3. Joseph Raz

دیدگاهی، دولت را صرفاً نگهبان آزادی منفی نمی‌داند، بلکه آن را مسئول ارتقای شرایطی می‌داند که شهروندان بتوانند به شکوفایی برسند.

الگوی دوم: دولت کمال‌گرای لیبرال

الگوی دولت کمال‌گرای لیبرال با این مقدمه آغاز می‌شود که «دولت می‌تواند و گاه باید از آشکال معقول و انسانی زندگی خوب حمایت کند». این دیدگاه، برخلاف لیبرالیسم بی‌طرف، باور دارد که دولت می‌تواند با ملاحظات اخلاقی خردمندانه، نقش فعالی در ترویج نیک‌زیستی ایفا کند. مهم‌ترین استدلال‌های هواداران این الگو این است:

۱- خودآیینی بدون شرایط اجتماعی و نهادی مناسب برای انتخاب‌های معنادار بی‌معناست. دولت باید شرایط شکوفایی انسان‌ها را فعالانه فراهم کند؛ از جمله از راه پشتیبانی از فعالیت‌ها، نهادها و سبک‌های زندگی‌ای که خودآیینی و رشد شخصی را امکان‌پذیر می‌سازند. جوزف راز (۱۹۸۶) از مهم‌ترین نظریه‌پردازان این رویکرد است. وی مفهوم «کمال‌گرایی غیر اقتدارگرا» را در دفاع از این الگوی مطرح پیش می‌کشد که به معنای پشتیبانی دولت از خیر انسانی، مبتنی بر حقوق بشر است. دولت باید به افراد کمک کند که به بهروزی و نیک‌زیستی برسند، آن هم نه با عدم مداخله؛ برعکس با مداخله مثبت و فراهم آوردن بستر و زمینه، به آنها امکان‌ها و جایگزین‌های درست را نشان دهد.

۲- ویلیام گلستون^۱ (۲۰۰۲) نیز از کمال‌گرایی لیبرال جانبداری می‌کند. البته استدلال او با پشتیبانی از تنوع شیوه‌های زندگی نیز همراه است. به نظر او، دولت می‌تواند و باید از ارزش‌های انسانی پایه چون خرد، دوستی، هنر و مشارکت سیاسی حمایت کند، اما در عین حال باید به تنوع فرهنگی و انتخاب‌های فردی ارج بگذارد. گلستون این مدل را به مثابه تعادلی میان ارزش‌مداری و تساهل‌شناسایی می‌کند.

۳- استدلال جورج شر^۲ (۱۹۹۷) در دفاع از کمال‌گرایی لیبرال این است که

1. William Arthur Galston

2. George Sher

بی طرفی ارزشی، نه ممکن است و نه مطلوب. او تأکید دارد که دولت نمی تواند از داوری درباره ارزش ها بگریزد و باید از آن دسته ارزش هایی که به نیک زیستی انسانی کمک می کنند، پشتیبانی کند؛ ولو این امر به نوعی ترجیح ارزشی بینجامد. صلح خواهی، نفی خشونت، آزادی و خودآیینی، یا پاسداشت کرامت انسانی و دموکراسی، ارزش هایی نیستند که به فرهنگ، فلسفه یا نژاد خاصی مربوط باشد. اینها ارزش های معقولی هستند که هر فرد یا جامعه ای برای رسیدن به نیک زیستی به آنها نیاز دارد.

پاداستدلال

۱- لیبرالیسم تک آوا: منتقدان این رویکرد بر این باورند که هرگونه ارج گذاری ارزشی - حتی به نفع ارزش های به ظاهر معقول، چه بسا به قیوم مآبی و پدرسالاری^۲ بینجامد. در نتیجه آزادی فردی، خودآیینی، احترام به احساس و خواست فردی و تنوع شیوه های نیک زیستی، قربانی نوعی تصور خاص از نیک زیستی خواهد شد؛ زیرا این دولت است که تشخیص خواهد داد کدام خیر، خیر برتر است و به بهروزی و شادکامی فرد خواهد انجامید. همان طور که پیشتر گفتیم، پوپر از جمله مهم ترین منتقدان این نوع دولت ها و فلسفه های پشتیبان آنها بود. این نگرانی زمانی پررنگ تر می شود که دولت ها در جوامع چندفرهنگی بخواهند به نحوی از الگوهای خاص زندگی خوب پشتیبانی کنند و ناخواسته به به حاشیه راندن فرهنگ های اقلیت دامن بزنند (ر.ک: Kymlicka, 1995).

۲- نیک زیستی پیروانه به جای نیک زیستی بالغانه: از مهم ترین منتقدان کمال گرایی سیاسی و اساساً هر نوع سیاستی که به نام تحقق «خیر برتر» بخواهد آزادی فردی را در انتخاب مسیر بهروزی محدود کند، آیزایا برلین^۳ (۱۹۶۹)، فیلسوف لیبرال قرن بیستم است. او این نگرانی را به ویژه در مقاله معروفش «دو مفهوم آزادی»^۴ مطرح می کند. او میان آزادی منفی (آزادی از مداخله) و آزادی مثبت (آزادی در امکان تحقق) تفاوت قائل شده و هشدار می دهد که آزادی مثبت، اگر به ابزاری در دست دولت کمال گرا بدل شود، می تواند به توجیه سلطه، اجبار و سرکوب شهروندان بینجامد. به باور او، وقتی دولت به نام «آزادی

1. monistic liberalism

2. paternalism

3. Isaiah Berlin

4. Two Concepts of Liberty

واقعی» یا «خودتحقق‌بخشی» افراد یا شادکامی و بهروزی، خواسته‌های کنونی آنها را نادیده بگیرد و بسان کودکی به اجبار، آنها را به چیزی که «باید بخواهند» یا چیزی که «باید باشند» سوق دهد، در مسیر خطرناک اقتدارگرایی گام می‌نهد.

بنابراین منتقدان بر این نظرند که کمال‌گرایی لیبرال یکی از چهره‌های اصلاح شدهٔ اقتدارگرایی ایدئولوژیک با قامتی آراسته است.

الگوی سوم: دولت‌های کمال‌گرای اقتدارگرا یا ایدئولوژیک^۱

دولت‌هایی هستند که بر اساس ایدئولوژی فراگیر - چه قومی، چه طبقاتی، چه دینی و چه فلسفی - مدعی‌اند نیکی و خیر انسانی را بهتر از خود شهروندان می‌فهمند و از این‌رو وظیفهٔ خود می‌دانند که افراد را ولو به زور به آن «خیر برتر» هدایت کنند. این دولت‌ها مدعی‌اند که هدفشان، نیک‌زیستی راستین انسان‌هاست؛ اما چون نیک‌زیستی را بر اساس یک ایدئولوژی خاص تعریف می‌کنند، حق تعیین شکل زندگی خوب را از فرد می‌گیرند. بنابراین نیک‌زیستی در این نظام‌ها بیشتر به معنای تحقق ایدئولوژی است، نه رضایتمندی، شادکامی یا شکوفایی فردی.

استدلال‌های اصلی این دولت‌ها برای مداخله این است که:

۱- مردم خیر راستین خود را نمی‌شناسند: انسان، اسیر غرایز، منافع و احساسات است. از این‌رو مدافعان این دیدگاه بر این باورند که تودهٔ مردم اغلب گمراهند، فریب لذت‌های زودگذر را می‌خورند یا توان تشخیص خیر راستین را ندارند. این باور در فلسفهٔ سیاسی، ریشه در سنت افلاطونی دارد؛ جایی که فیلسوف شاه به سبب عقل برترش، مأمور هدایت مردم است. هگل، ادامه‌دهندهٔ این سنت فکری در فلسفهٔ سیاسی معاصر است و مدعی است که دولت می‌تواند تبلور عقل برتر و عقل کامل باشد و البته دولت‌های ایدئولوژیک، نماد و جلوهٔ این برداشت هستند.

۲- نیک‌زیستی فرد در هماهنگی با کل است. سعادت راستین تنها وقتی پدید

می‌آید که فرد خود را وقف هدف کلان جامعه کند. به این شکل سعادت کل در واقع یعنی سعادت جزء. اگر کل بدن، سلامت و تندرست باشد، حتی اگر جزئی از آن بنا به هدف والاتر بقای کل آسیب ببیند، ولو نابود شود، مهم نیست. غایت، بقای کلیت ارگان‌هاست و نه یک سلول. به نوعی نیک‌زیستی یعنی فنا شدن در کل یا در ایدئولوژی. روسو با مفهوم ارادهٔ عمومی به این طرز تلقی نزدیک می‌شود، اما نمونهٔ بارز این نگاه را می‌توان در دولت‌های مارکسیستی دید که سعادت فرد را در رهایی طبقه و در نهایت ساختن جامعه بی طبقه معنا می‌کردند.

۳- پی‌جویی نیک‌زیستی یا شادکامی فرد به شکل فردی می‌تواند به بی‌بندوباری و در نهایت مانعی برای نیک‌زیستی بدل شود. پی‌جویی بهروزی فردی اگر بدون هدایت ارزشی باشد، ممکن است به آنارشی، بی‌نظمی، فساد، توحش و خشونت یا ابتذال منتهی شود. بنابراین برای پاسداری از ارزش‌های اخلاقی یا سنتی باید دولت، فرد را هدایت کند. در اینجا اصلاً نیک‌زیستی فرد، غایت و هدف دولت شمرده نمی‌شود، بلکه ممکن است نظم، امنیت و تحقق ایدئولوژی غایت باشد.

پاداستدلال‌ها

۱- تحمیل یک تلقی خاص از زندگی خوب، ولو با نیت خیرخواهانه، به ناگزیر به سرکوب تنوع، حذف آواهای مخالف و نادیده گرفتن کرامت اخلاقی انسان‌ها می‌انجامد. وقتی دولت خود را عقل کل می‌پندارد و به نام رهایی، فضیلت، سعادت یا حتی شادکامی و بهروزی تنها یک مسیر خاص را مجاز می‌شمارد، راه برای توجیه خشونت و سلطه هموار می‌شود. به تعبیر آیزیا برلین، «مردمی که به زور به بهشت برده می‌شوند، اغلب در دوزخ بیدار می‌شوند» (ر.ک: Berlin, 1969). بنابراین به نظر می‌رسد که نظریه دارای ناسازگاری درونی و بیرونی است. یعنی قرار است فرد یا شهروند سعادتمند شود، اما چه‌بسا که لازم است قربانی شود یا حتی احساس بدبختی کند. اما این از نظر این نظریه مهم نیست. بنابراین به نظر می‌رسد از لحاظ انسجام و سازگاری منطقی با مشکل روبه‌رو است.

۲- فرض بنیادین دولت‌های ایدئولوژیک که یک خیر قطعی و بری از شک و شبهه و پرسش را معرفی می‌کنند این است که نیک‌زیستی، امری روشن و یگانه است. در صورتی که خیرهای انسانی مثل عدالت و آزادی، امنیت و آزادی، عشق و حقیقت چه‌بسا

گونه‌گون و گاه رودرروی هم باشند، همگی در زمره ارزش‌هایی اصیل هستند. اما تحقق هم‌زمان آنها شاید همیشه ممکن نباشد. هر کوششی برای تحمیل یک برداشت کلی از بهروزی، به جای اینکه زمینه‌ساز شکوفایی باشد، دولت را به «معمار سرنوشت» بدل می‌کند (Gray, 1995: 66-69).

۳- معماران سرنوشت معمولاً خودآیینی (خودفرمانروایی یا خودسروری) فردی را نابود می‌کنند و خودآیینی یکی از ملزومات نیک‌زیستی است (پورزکی، ۱۴۰۱: ۸۲). به سخن دیگر، عقل شهودی و معرفت پذیرفته‌شده انسانی به ما می‌گوید که حداقل یکی از شروطی که ما بر اساس آن زندگی‌ای را برای خودمان زندگی خوب می‌خوانیم این است که آن زندگی، زندگی ما باشد؛ نه اینکه یک زندگی تحمیلی از سوی یک فرد، نهاد یا سازمانی دیگر. بنابراین یک دولت ایدئولوژیک یا اقتدارگرا با نابود کردن خودآیینی فردی در واقع مانع نیک‌زیستی فرد می‌شود.

حال که استدلال‌ها و پاداستدلال‌های سه رویکرد متفاوت از ربط و نسبت دولت و نیک‌زیستی را بررسی کردیم، پرسش این است: پس کدام الگو موجه‌تر است؟ الگوی دیگری وجود دارد که چنین می‌نماید که بهتر می‌تواند در برابر پاداستدلال‌ها تاب بیاورد: دولت نیک‌زیستی محور.

الگوی چهارم: دولت دغدغه‌مند یا نیک‌زیستی‌محور

الگوی دولت نیک‌زیستی‌محور بر این بنیاد استوار است که دولت‌ها و نحوه حکمرانی آنها در شادکامی و نیک‌زیستی شهروندان، بسیار تأثیرگذار است. این یافته با انجام پژوهش‌های پیمایشی و داده‌محور قابل مشاهده است. درست است که عوامل مختلف فردی همچون ژن‌ها، درآمد، وضعیت شغلی، تندرستی، خانواده و معناداری زندگی بر شاخص شادکامی و بهروزی تأثیر می‌گذارد، اما کیفیت بیشتر حتی همین عوامل به ظاهر فردی نیز توسط ساختارهای کلان‌تر جامعه شکل می‌گیرد (Layard, 2005: 263).

بنابراین این رویکرد از بی‌طرفی ارزشی لیبرالیسم کلاسیک فراتر می‌رود، اما همچون کمال‌گرایی لیبرال یا ایدئولوژیک، به تحمیل سبک زندگی نمی‌انجامد. در این الگو، سیاست‌گذاری عمومی باید بر اساس شواهد علمی و درک میان‌رشته‌ای از آنچه برای

انسان‌های آن جامعه خوب است، طراحی شود. با توجه به فرضیه این پژوهش (که این الگو نسبت به سایر الگوها، موجه‌تر است) با تفصیل بیشتری به این الگو خواهیم پرداخت.

بنیان‌های نظری و معرفتی

دولت نیک‌زیستی‌محور، ریشه در آثار بنتام دارد؛ اما در دوره معاصر، متفکران مطرح آن را ویرایش و اصلاح کرده‌اند. ایده دولت دغدغه‌مند در هم‌نشینی فلسفه سیاسی با فلسفه اخلاق، اقتصاد رفتاری، روان‌شناسی مثبت‌گرا و شاخه‌های نوین علوم اجتماعی پدید آمده است. این رویکرد می‌کوشد با استفاده از داده‌های تجربی به سنجش، تبیین و تقویت عوامل مؤثر بر بهروزی انسان بپردازد. نظریه‌پردازانی چون ریچارد لیارد (۲۰۰۵، ۲۰۲۳)، پل دولان (۲۰۱۴) و مارتا نوسبام (۲۰۱۱) از پیشگامان این دیدگاه هستند.

نکته محوری این رویکرد این است که نیک‌زیستی می‌بایست محور و معیار سیاست باشد. لیارد در کتاب «شادکامی: درس‌هایی از یک علم جدید»^۱ ضمن ادای دین خود به بنتام و فلسفه او، استدلال می‌کند که هدف سیاست عمومی باید بیشینه‌سازی بیشترین شادکامی برای بیشترین مردم باشد و این امر نه تنها ممکن، بلکه اخلاقاً موجه است. لیارد، دیدگاه بنتام را پرورش می‌دهد و ضمن ویرایش آن می‌نویسد که شاخص‌های مرسوم اقتصادی نظیر تولید ناخالص داخلی نمی‌توانند تصویر دقیقی از بهروزی و نیک‌زیستی انسان ارائه دهند و باید با سنجه‌های بهروزی ذهنی، جایگزین یا تکمیل شوند.

لیارد در کتاب دیگر خود با نام «رفاه: علم و سیاست»^۲ نیز چهارچوبی بین‌رشته‌ای برای سیاست‌گذاری نیک‌زیستی ارائه می‌دهد که از سنجش شادی، سلامت روان، کیفیت روابط اجتماعی و معنا در زندگی بهره می‌برد. دو استدلال عمده در این رویکرد وجود دارد:

استدلال نخست

برخی نابرابری‌ها برای رسیدن به نیک‌زیستی افراد تنها با پادرمیانی دولت قابل کاهش

1. Happiness: Lessons from a New Science (2005)

2. Wellbeing: Science and Policy (2023)

هستند. در جوامع مدرن، نابرابری نیک‌زیستی نه تنها ناشی از فقر مالی، بلکه از توزیع نابرابر فرصت‌ها، سلامت جسمی و روانی، روابط اجتماعی مبتنی بر رقابت به جای همکاری، معنا و هدف در زندگی پدید می‌آید. اگر دولت، خود را نسبت به این جنبه‌ها بی‌طرف بداند (همانند دولت لیبرال بی‌طرف)، در عمل به بازتولید و تثبیت این نابرابری‌ها کمک می‌کند. پژوهش‌های ریچارد ویلکینسون^۱ و کیت پیکت^۲ (۲۰۱۰) در کتاب معروفشان^۳ نشان می‌دهد که نابرابری اقتصادی و اجتماعی، رابطه مستقیم با کاهش شادی، سلامت روان و اعتماد اجتماعی دارد، حتی در جوامع ثروتمند. سیاست‌های رفاهی و نیک‌زیستی‌محور می‌توانند این شکاف‌ها را کم کنند. مارتا نوسبام و آمارتیا سن با رویکرد «توانمندی‌ها» استدلال می‌کنند که وظیفه دولت است که شرایط زندگی ارجمندانه را برای همگان فراهم آورد (ر.ک: Nussbaum, 2011). این استدلال به معنای آن است که دولت نمی‌تواند به بهانه بی‌طرفی، نسبت به بهروزی انسان‌ها، بی‌تفاوت باشد.

استدلال دوم

داده‌های علمی و تجربی، پایه‌ای علمی - و نه ایدئولوژیک، یا ارزشی - برای پادرمیانی و مداخله دولت می‌سازند. امروزه به یاری علوم مختلف، این توان و امکان به وجود آمده است که شادکامی و نیک‌زیستی انسان‌ها را با شاخص‌ها و معیارهای واقعی و عینی بسنجیم. برخلاف دولت‌های کمال‌گرای سنتی لیبرال، یا دولت‌های ایدئولوژیک که زندگی خوب را بر پایه ارزش‌های لیبرالی یا دینی یا ایدئولوژیک خاص تعریف می‌کردند، دولت دغدغه‌مند بر پایه داده‌های علمی و بین‌ذهنی درباره نیک‌زیستی عمل می‌کنند. این امر به دولت اجازه می‌دهد بدون تحمیل سلیقه خاص، به یاری روش‌های پیمایشی، مصاحبه‌ای و نظرسنجی، رضایت و خشنودی فرد را بسنجند و به داده‌های مطمئنی دست یابد و به بهبود زندگی مردم کمک کند. پژوهش‌ها و سیاست‌گذاری‌هایی که در انگلستان، نیوزیلند، اسکاتلند و کشورهای اسکاندیناوی بر پایه شاخص‌های بهروزی^۴ طراحی شده‌اند،

1. Richard G. Wilkinson

2. Kate Pickett

3. The Spirit Level (2010)

4. wellbeing indicators

نشان می‌دهد که می‌توان سیاست‌گذاری عمومی را بر بنیاد شواهد مبتنی بر عوامل مؤثر بر شادی، رضایت از زندگی و سلامت روان شکل داد (ر.ک: Layard, 2023).

مثلاً اگر داده‌ها نشان دهند که عواملی چون امنیت شغلی، روابط اجتماعی و سلامت روان، بیش از پیشینه کردنی درآمد صرف در نیک‌زیستی نقش دارند، نادیده گرفتن آنها از سوی دولت، چشم‌پوشی از مسئولیت اخلاقی است. یا لیارد نشان می‌دهد که اکنون - حداقل در برخی از کشورها - دیگر از عصر کمیابی‌های قرون پیشین گذشته‌ایم. از این‌رو داده‌ها نشان می‌دهد که همکاری و تعاون، احترام اعتبار بیش از رقابت و تلاش مستمر برای کسب سود و درآمد بیشتر می‌تواند به آرامش و احساس شادکامی فردی بینجامد. پس سیاست‌گذاری‌ها باید به شکلی باشد که تعامل و همکاری بیشتر پاداش بگیرد تا رقابت. چرا؟ چون دیگر پیشینه کردن تولید ناخالص ملی نباید هدف سیاست باشد، بلکه تولید ناخالص شادکامی و بهروزی است که غایت سیاست است (لیارد، ۱۴۰۳: ۱۰۲).

پاداستدلال‌ها در برابر الگوی دولت دغدغه‌مند

در برابر استدلال‌های یادشده البته ایرادهایی گرفته می‌شود. منتقدان در پاداستدلال‌ها می‌پرسند کدام نیک‌زیستی؟ و بر اساس کدام معیارها؟ و هشدار می‌دهند که دولت، حتی با نیت خیر ممکن است در تعقیب یک مدل خاص از بهروزی، به حوزه انتخاب‌های شخصی تجاوز کند یا این سیاست‌ها، به نهادینه‌سازی نوعی «خوشبختی/ شادکامی اجباری»^۱ یا «نیک‌زیستی تحمیلی»^۲ بینجامد. اصطلاح نیک‌زیستی اجباری گاه در انتقاد از دولت دغدغه‌مند یا دولت کمال‌گرای لیبرال به کار می‌رود. در همین راستا سارا احمد (۲۰۱۰) در کتاب خود^۳، این اصطلاح را در نقد ایدئولوژی شادی به کار می‌برد. او تأکید دارد که مطالبه دائمی شادی یا نیک‌بختی می‌تواند ابزار سرکوب ناراضیان یا کسانی باشد که در اقلیت هستند. به باور او، شادی می‌تواند بدل به یک هنجار فرهنگی شود که ناراضی‌تی را سرکوب می‌کند. یعنی انسانی که ابراز ناخشنودی و ناراضی‌تی می‌کند، به شکل پیش‌فرض به عنوان انسانی همیشه دلخور، بهانه‌جو، سمی، جامعه‌ستیز یا افسرده، طرد و منزوی شود.

-
1. Forced Happiness
 2. Mandatory Wellbeing
 3. The Promise of Happiness

به باور منتقدانی همچون اوا ایلوز^۱ و ادگار کاباناس^۲ در کتاب «شادی‌سالاری»^۳، این سیاست‌ها به نوبه خود می‌تواند منجر به اجبار شهروندان برای زیستن در بهشتی زمینی باشد! بهشتی که از منظر یک رویکرد خاص، بهشت است. در بسط این نگاه، این ایده پیش کشیده می‌شود که چگونه ممکن است گفتمان نیک‌زیستی، خود به ابزاری برای کنترل اجتماعی، تنظیم فردیت و تضعیف مشارکت سیاسی تبدیل شود. جایی که شادی به جای اینکه یک حق باشد، تبدیل به وظیفه می‌شود. کسی که حس خوبی ندارد یا ناخشنود است، خودش مقصر است (4: Cabanas & Illouz, 2018).

وقتی این مفاهیم را در بستر دولت و سیاست عمومی به کار می‌گیریم، به پاداستدلالی می‌رسیم مبنی بر اینکه دخالت دولت در نیک‌زیستی اگر بدون رعایت تنوع ارزش‌ها و آزادی‌های فردی باشد، می‌تواند به شکل‌هایی از تحمیل نیک‌زیست‌پنداری اجباری یا «خوشبختی اجباری» بینجامد؛ یعنی سیاستی که می‌کوشد مردم، خود را به زور خوشبخت بدانند، یا به زور خوشبخت کنند! یا احساس رضایت در آنها ایجاد کند، ولو آنکه آنها چنین نخواهند یا چنین احساسی نداشته باشند.

حتی میشل فوکو (۲۰۰۹) در مجموعه سخنرانی‌هایی که در کلژ دو فرانس داشت، به مفاهیمی چون زیست سیاست^۴، دولت‌مندی^۵ و یا تکنولوژی‌های خود^۶ اشاره می‌کند. در نگاه فوکو، دولت‌های مدرن دیگر فقط فرمان نمی‌رانند، بلکه زندگی را مدیریت می‌کنند؛ نه فقط بدن‌ها، بلکه روان‌ها، احساسات و سبک‌های زیستن را. حتی نظام‌های نولیبرال پیشرفته هم با کمک روان‌شناسی، آموزش، تبلیغات و مراقبت‌های فردی، به افراد می‌آموزند که چگونه زندگی خوبی داشته باشند؛ نه از طریق اجبار مستقیم، بلکه از راه هنجارگذاری پنهان (Foucault, 2008: 63-65). او نشان می‌دهد که نولیبرالیسم چگونه فرد را به کارگزار نیک‌زیستی خود تبدیل می‌کند: فردی که موظف است خود را بهینه کند، شادی تولید کند و اگر ناکام ماند، خود را سرزنش کند.

1. Eva Illouz

2. Edgar Cabanas

3. Manufacturing Happy Citizens

4. biopolitics

5. governmentality

6. technologies of the self

در این چهارچوب، شادی به ابزار حکمرانی بدل می‌شود. دولت یا بازار نمی‌گویند: «شادباش!»؛ بلکه کاری می‌کنند که شاد بودن نشانه موفقیت و شهروندی خوب تلقی شود. اینجاست که نیک‌زیستی به جای آنکه هدفی انسانی باشد، به معیار نظارت و انضباط بدل می‌شود.

پاسخ به پاداستدلال‌ها

اما نظریه پردازان دولت دغدغه‌مند چه پاسخی به ایرادهای یادشده دارند؟ کسانی همچون ریچارد لیارد که از دولت‌های دغدغه‌مند نیک‌زیستی‌محور دفاع می‌کنند، به خوبی آگاهند که رویکردشان ممکن است متهم به شادکامی اجباری یا شادی‌سالاری شود. بنابراین در پاسخ، برخی استدلال‌ها را ارائه می‌دهند:

۱- خود خوشبخت‌پنداری اجباری، آیا ممکن است؟ به نظر می‌رسد چنین خطری چندان نادر است که می‌توان از آن چشم پوشید. چنان‌که پیشتر گفتیم، نیک‌زیستی، مجموعه‌ای است از عوامل ذهنی و عینی. عوامل ذهنی یعنی احساس رضایت و آرامش که پیشترها قابل اندازه‌گیری و سنجش نبود، اما امروزه قابل پایش است. عوامل عینی همچون سلامت، برآورده شدن نیازهای فوری و فوتی، اوضاع خانوادگی، امنیت شغلی، احساس امنیت و صلح نیز قابل مشاهده و پایش است. بنابراین در نبود بخشی از این عوامل، در واقع نیک‌زیستی فرد با نقصان روبه‌رو است؛ چه او خود را خوشبخت ببیند و چه نه.

۲- دولت نیک‌زیستی‌محور بر شواهد علمی و نه ارزش‌های یک فلسفه یا ایدئولوژی خاص تکیه دارد. بخش بزرگی از ایرادها که مربوط به خطر پدرسالاری و قیم‌مآبی دولت است، نه تنها به طور مستقیم متوجه ایده مرکزی نظریه دولت دغدغه‌مند نیست، بلکه بیشتر متوجه دولت‌های کمال‌گرای لیبرالیستی است. دولت دغدغه‌مند بر داده‌ها و علوم تجربی (مانند روان‌شناسی، علوم مغزشناسی، علوم رفتاری و اقتصاد جدید) متکی است، نه بر فلسفه‌ای خاص از خیر برتر. دولت دغدغه‌مند نمی‌گوید که «شادکامی چیست»، بلکه می‌پرسد: «چه چیزهایی طبق شواهد، برای اکثر مردم رضایت‌بخش هستند؟». برای این کار یا از علوم مغزشناسی استفاده می‌کند^(۲) یا از مصاحبه‌های فنی روان‌شناسانه دو سو کور یا یک‌سو کور و یا از نظرسنجی‌های علمی^(۳). به قول لیارد، هرگز نباید بگوییم این به خیر توسست، اگر موجب هیچ احساس بهتری برای تو یا دیگران نمی‌شود؛ بلکه اگر

می‌خواهیم کیفیت زندگی را بسنجیم، باید مبتنی بر این باشد که افراد، چه احساسی دارند (لیارد، ۱۴۰۳: ۱۲۰) و سنجش این احساس امروزه به مدد علوم جدید ممکن شده است. از این‌رو شادکامی و نیک‌زیستی می‌تواند غایت سیاست باشد.

۲- بی‌طرفی کامل نه ممکن است، نه مطلوب: مدافعان دولت دغدغه‌مند همچنین به نقدی درون‌لیبرال دست می‌زنند: اینکه ادعای بی‌طرفی دولت‌ها، فریبی بیش نیست، زیرا حتی دولت‌هایی که وانمود می‌کنند در مورد نیک‌زیستی بی‌طرف هستند، در عمل با سیاست‌هایشان (مانند مالیات، نظام آموزشی و رسانه‌های عمومی)، ارزش‌هایی خاص را ترویج می‌کنند. پس بهتر است دولت‌ها به جای پنهان‌کاری، آگاهانه و شفاف در جهت نیک‌زیستی گام بردارند؛ با حفظ آزادی انتخاب برای شهروندان و توجه به احساس و تجربه آنها.

نتیجه‌گیری نهایی: ارزیابی چهار الگوی دولت در نسبت با نیک‌زیستی

نقش دولت در تأمین و ارتقای نیک‌زیستی شهروندان، یکی از مهم‌ترین و مناقشه‌برانگیزترین مسائل در فلسفه سیاسی معاصر است. بنابراین پرسش از نسبت دولت و نیک‌زیستی شهروندان، پرسشی صرفاً از منظر سیاست‌گذاری نیست، بلکه بازتابی از بنیان‌های فلسفه سیاسی و اخلاق عمومی است. در این پژوهش در پی آن بودیم که بدانیم آیا دولت‌ها باید در قبال نیک‌زیستی شهروندان، بی‌طرف باشند یا خیر و اگر خیر، کدام الگوی مداخله دولت می‌تواند به بیشینه کردن نیک‌زیستی شهروندان بینجامد؟

در این راستا با واکاوی چهار الگو - دولت بی‌طرف، دولت کمال‌گرای لیبرال، دولت

کمال‌گرای اقتدارگرا و ایدئولوژیک و دولت دغدغه‌مند نیک‌زیستی‌محور - تلاش شد دریابیم کدام رویکرد، موجه‌تر و قابل دفاع‌تر است. در این مسیر از روش تحلیل استدلالی بهره گرفتیم. در این روش، پس از آنکه استدلال‌ها و پاداستدلال‌های هر رویکرد به دقت ارائه می‌شود، باید میان این رویکردها، ارزیابی صورت گیرد تا الگوی موجه‌تر و معقول‌تر انتخاب شود. برای اینکار هر یک از این الگوها را با استفاده از سه معیار بررسی خواهیم کرد:

۱. معیار انسجام درونی

۲. معیار سازگاری درونی

۳. معیار سازگاری بیرونی

الگوی اول: دولت بی‌طرف با ادعای حفظ آزادی‌های فردی و امتناع از داوری میان سبک‌های گوناگون زندگی، ظاهری سازگار و منسجم دارد؛ اما در عمل، همین بی‌طرفی می‌تواند به تبعیض ساختاری و غفلت از نیازهای واقعی شهروندان بینجامد؛ زیرا بی‌طرفی در سطح رسمی، الزاماً به بی‌طرفی در نتایج نمی‌انجامد. به سخن دیگر، درست است که دولت در این الگو مدعی است که این الگو در نهایت به نیک‌زیستی و زندگی خوب شهروندان می‌انجامد، اما در نهایت نسبت به نیک‌زیستی او بی‌اعتناست. این موقعیت به نوعی ناسازگاری درون‌نظری می‌رسد.

در ضمن پیامد عملی این الگو در دنیای بیرونی نشان داده است که این الگو می‌تواند به گسترش فاصله طبقاتی و بی‌عدالتی بینجامد. این شکاف میان اصل بی‌طرفی و پیامدهای عملی، بیانگر نوعی ناسازگاری بیرونی در این الگو است.

الگوی دوم: دولت کمال‌گرای لیبرال با پذیرش ارزش‌های عام چون شکوفایی انسان یا عقلانیت، تلاش می‌کند از مداخلات هدایت‌گرانه دفاع کند، بی‌آنکه به اجبار تن دهد. اما این الگو نیز در معرض ناسازگاری است. از یکسو به ارزش‌های لیبرالی چون خودآیینی وفادار می‌ماند و از سوی دیگر می‌کوشد تصویر خاصی از زندگی خوب را تشویق کند. این دو وجه، گاه به تعارض می‌رسند، به‌ویژه آنگاه که شهروندان، سبک زندگی مورد نظر دولت را نپذیرند. بدین‌سان تنش میان آزادی و هدایت، انسجام درونی این رویکرد را شکننده می‌سازد.

در مقابل، دولت ایدئولوژیک معمولاً از انسجام درونی بالایی برخوردار است، زیرا بر پایه دستگاهی یکپارچه از ارزش‌ها، باورها و اهداف سیاسی بنیادین نهاده شده است. در چنین دولت‌هایی، پیوستگی میان هدف (مثلاً جامعه‌ای دینی یا سوسیالیستی)، ابزار (قانون‌گذاری قهری یا آموزش اجباری) و تصویر خاصی از نیک‌زیستی معمولاً برقرار است. با این حال همین انسجام مفهومی، بهای سنگینی در پی دارد: طرد کثرت‌گرایی، نادیده گرفتن تفاوت‌های فردی و سرکوب آزادی‌ها و حقوق بنیادین بشر و در نهایت قربانی شدن احساس رضایت فردی. بنابراین انسجام مفهومی در این الگو، به قیمت بی‌تسامحی و سلطه ایدئولوژیک حاصل می‌شود. پیامدهای عملی و تجربی منفی این الگو نشان داده است که هرچه دولت ایدئولوژیک‌تر باشد، سطح نیک‌زیستی، پایین‌تر آمده است. از این‌رو نظریه از ناسازگاری بیرونی و عملی حکایت دارد. جامعه آرمانی ایدئولوژیک نه تنها محقق نمی‌شود، بلکه نیک‌زیستی انسان‌ها نیز قربانی می‌شود.

در نهایت دولت دغدغه‌مند یا نیک‌زیستی‌محور می‌کوشد تا نسبت به شرایط واقعی نیک‌زیستی مردم، بی‌تفاوت نباشد. بر مبنای این الگو، سیاست‌های دولت نباید به دنبال افزایش سطح درآمد ملی، یا تحقق بخشی به یک آرمان یا ارزش‌های خاص باشد. غایت نیک‌زیستی، احساس شادکامی مردمان است. بنابراین سیاست‌گذاری‌ها بر مبنای این غایت بازسازی شود و اولویت‌ها جابه‌جا شود.

مثلاً ممکن است لازم باشد برای افزایش احساس امنیت شغلی و روانی و آرامش ذهنی (نیک‌زیستی ذهنی افراد) از خیر افزایش سطح تولید ناخالص ملی بگذریم. ساعات کاری را کاهش داده، به غنای ساعات فراغت مردم اولویت دهیم. یا ممکن است ببینیم یک سبک پرداخت پاداش در ادارات به سبب بالا بردن سطح رقابت، به افزایش بهره‌وری اقتصادی می‌انجامد، اما همزمان به افزایش سطح تنش، رقابت، استرس و اختلالات روانی نیز افزوده می‌شود و با سنجش داده‌ها مشخص می‌شود که شادکامی و رضایت شغلی در سطح پایینی قرار دارد. اولویت چیست؟ بر مبنای این نوع سیاست‌گذاری، اولویت، نیک‌زیستی است. ایجاد نوعی تعادل و موازنه میان کار و زندگی از جمله وظایف سیاست‌گذاری عمومی است. در ضمن داده‌ها نشان می‌دهند که وجود رفاه نسبی تا جایی که نیازهای فوری و فوری و ضروری افراد جامعه را فراهم آورد، اولویت اولیه، در ایجاد شادکامی است؛ پس از آن، وجود شغل و امنیت شغلی از جمله مهم‌ترین عوامل

در نیک‌زیستی افراد است. بنابراین نیاز به کار زیادی در این رابطه وجود دارد. هر سیاست‌گذاری باید بر مبنای چنین معیاری ارزیابی شود. این الگو به جای تحمیل تصویر خاصی از زندگی خوب، از داده‌های تجربی و سنجش‌های چندبُعدی نیک‌زیستی بهره می‌برد و تلاش می‌کند ساختارهای نهادی را طوری سامان دهد که امکان شکوفایی برای همگان فراهم آید؛ چون بر این نظر است که نیک‌زیستی و شادکامی دیگران، نیک‌زیستی و شادکامی ما را هم افزایش می‌دهد. این رویکرد در سطح مفهومی، بیش از سه الگوی دیگر می‌کوشد تعارض میان آزادی و نیک‌زیستی را کاهش دهد. از این‌رو در نهایت به نظر می‌رسد نسبت به سه الگوی پیشین، موجه‌تر باشد.

پی‌نوشت

۱. این کتاب را انتشارات کمبریج با عنوان «Wellbeing: Science and Policy» منتشر کرده است.

۲. مثلاً الکترودهایی را به مغز افراد وصل می‌کند و فرد را در معرض محرک‌های مورد مطالعه قرار می‌دهد و می‌بیند که کدام بخش از مغز فرد در مواجهه با آن محرک، تحریک می‌شود. مثلاً اگر سمت چپ قدامی مغز تحریک شود و در نوارها یا صفحه مونیتور رؤیت شود، مشخص است که این محرک مورد رضایت و شادکامی فرد است. برعکس اگر تحریک سمت راست قدامی مغز نشان داده شود، مشخص می‌شود که فرد، احساس ناخوشایندی دارد. احساس واقعی خود فرد، یکی از معیارها برای تشخیص این است که چه چیز موجب شادکامی او می‌شود، نه معیارهای کلی یک فلسفه خاص (لیارد، ۱۴۰۳: ۲۵).

۳. یکی از پرسش‌هایی که از افراد در یک نظرسنجی معمول پرسیده می‌شود این است که «روی هم‌رفته چقدر شادکام هستید؟» پاسخ‌های احتمالی از صفر (یعنی بسیار تلخکام) تا ۱۰ (یعنی بسیار شادکام) متغیر است. برای ارزیابی محتوای اطلاعات این پاسخ‌ها باید مقایسه کنیم که این پاسخ‌ها چقدر با سایر داده‌های ما همبستگی دارد؛ مثلاً با گزارش‌های دوستان، عملکرد جسمی و سنجش فعالیت مغزی و داده‌ها و گزارش‌ها از وضعیت زندگی خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی شخص (لیارد، ۱۴۰۳: ۲۶۵).

منابع

ارسطو (۱۳۷۸) اخلاق نیکوماخوسی، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران، طرح نو.
افلاطون (۱۳۸۰) دوره آثار افلاطون، ترجمه محمدحسن لطفی و رضا کاویانی، تهران، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.

باک، درک (۱۳۹۶) سیاست شادکامی، ترجمه نرگس سلحشور، تهران، فرهنگ نشر نو.
پوپر، کارل (۱۴۰۳) جامعه باز و دشمنان آن، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران، خوارزمی.
پورزکی، گیتی (۱۴۰۱) «خودفرمانروایی به‌مثابه خاستگاه نیک‌زیستی در اندیشه سیاسی»، جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۳، شماره ۱، صص ۵۹-۸۳.

10.30465/cps.2022.38985.2903.

لیارد، ریچارد (۱۴۰۳) شادکامی، درس‌هایی از یک علم جدید، ترجمه گیتی پورزکی، تهران، کرگدن.

Ahmed, S. (2010) The Promise of Happiness. Duke University Press.

<https://doi.org/10.1215/9780822392781>

Berlin, I. (1969) Two Concepts of Liberty, in Four Essays on Liberty. Oxford: Oxford University Press.

Cabanas, E., & Illouz, E. (2018) Happycracy: How the Science of Happiness Controls Our Lives. Cambridge: Polity Press.

Cahn Steven and Christine Vitano (2015) Goodness and Happiness, Columbia University Press.

<https://doi.org/10.7312/cahn17240>.

Creswell, J. W. (2013) Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (3rd ed.). SAGE Publications

Dalziel, P., Saunders, C., & Saunders, J. (2018) Wellbeing Economics: The Capabilities Approach to Prosperity. Palgrave Macmillan.

<https://doi.org/10.1007/978-3-319-93194-4>.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999) "Subjective well-being: Three decades of progress." Psychological Bulletin, 125(2), 276–30.

<https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>.

Foucault, M. (2008) The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978–1979. Edited by Michel Senellart, translated by Graham Burchell. Palgrave Macmillan.

<https://doi.org/10.1057/9780230594180>.

----- (2009) Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–1978. Edited by Michel Senellart, translated by Graham Burchell. Picador.

<https://doi.org/10.1057/9780230245075>.

Galston, W. A. (2002) Liberal Pluralism: The Implications of Value Pluralism for Political Theory and Practice. Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1017/CBO9780511613579>.

- Gray, J. (1995) *Isaiah Berlin*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Helliwell et al Gallup World Poll 2017–2019, Cantril ladder, (2020)
- Kymlicka, W. (1995) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
- Larmore, C. (1996) *The Morals of Modernity*. Cambridge University Press.
- Layard, Richard (2005) *Wellbeing: Science and Policy*, Cambridge university press.
- Layard, R., & De Neve, J.-E. (2023) *Wellbeing: Science and Policy*. Cambridge University Press.
- <https://doi.org/10.1017/9781009040822>.
- MacIntyre, A. (1984) *After Virtue* (2nd ed.). University of Notre Dame Press.
- Nussbaum, M. (2000) *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge University Pres.
- <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841286>.
- (2011) *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press.
- Rawls, J. (1993). *Political Liberalism*. Columbia University Press.
- Raz, J. (1986). *The Morality of Freedom*. Oxford University Press
- Sandel, M. J. (1982) *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge University Press.
- Sen, A. (1999) *Development as Freedom*. Oxford University Press.
- ISBN-13: 978-0-19-289330-7.
- Sher, G. (1997) *Beyond Neutrality: Perfectionism and Politics*. Cambridge University Press.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010) *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Penguin UK.
- <https://doi.org/10.1017/S0047279413000366>.
- Yanow, D., & Schwartz-Shea, P. (2006) *Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*. M.E. Sharpe.
- <https://doi.org/10.4324/9781315704562>.